

Vajna Szabina

A BEKE ÁRA: SZABADSÁG VAGY BIZTONSÁG?

Bevezetés

Thomas Hobbes (1558 – 1679) napjainkban reneszánszát éli. A válságok filozófusaként is emlegetik, hisz rendszerében a lényeg a túlélés. Közelmúltunk legjelentősebb globális krízise a koronavírus, mely újra reflektorfénybe állította Hobbes filozófiáját. Nem meglepő, hogy a Washington Posttól a National Reviewn át világszerte számottevő cikk jelent meg arról, mit mondana a filozófus egy halálos világjárvány idején. Számos tanulmány és politikafilozófiai diskurzus a pandémia okozta globális állapotot mintegy a *Leviatán* újjáéledésekén vetik fel. Hobbes 17. századi víziója sokak szerint napjainkban is megállja a helyét, ugyanis társadalomelméleti modellje világosan leírja a túlélés receptjét, ami egy szigorú kormányzás szükségességén alapul. Hobbes világossá tette számunkra, ennek hiányában visszazuhanunk az úgynevezett „*természeti állapotba*”, azaz a „*mindenki háborúja mindenki ellen*” élethelyzet bármikor újra bekövetkezhet. Ezt némileg tapasztalhattuk, amikor a világjárvány során egy pillanat alatt adtuk fel szokásainkat, életritmusunkat és szabad mozgásunkat tudván, hogy életünk a tét. Kényelmünket hirtelen felváltották a korlátozó intézkedések, a félelem, a kijárási tilalom, a hosszú sorok az élelmiszerboltokban, küzdelem a vakcináért és a védőfelszerelésekért. A polgárok a globális káoszt egyre inkább lokálisnak élték meg, tehát a *hobbesi félelem* hirtelenjében messze túlterjedt egyetlen katasztrófa sújtotta területen.

Az egyre látványosabban gyorsuló antropogén éghajlatválság még inkább megmutatja Hobbes elméletének folyamatos relevanciáját. Az erőforrások kimerülése globális léptékű, a nemzetállamok között pedig jelentős az eltérés a válsághoz való hozzájárulásuk, annak enyhítésének és az ahhoz való alkalmazkodásuk eszközeit illetően. Az éghajlati válság ebből következően több, mint pusztán környezeti válság, ez egy teljes fenntarthatósági kihívás, amely egyszerre foglalja magában a fenntarthatóság környezeti, társadalmi dimenzióit. Így az államrendszerben jelenlévő mechanizmusok megmutathatják, miért lehet szükség radikálisabb megoldásra. Hobbes aktualitása abban nyer értelmet, hogy rendszerének kemény, nyers szigora ellenére törekvése mindig a béke és a biztonság megtartása volt. Érveivel azt hivatott számunkra igazolni, hogy meglássuk, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek hogyan teszik indokolttá a radikális politikai cselekvést.

A klímaváltozás – csak úgy, mint a koronavírus esetén - bonyolult, a hétköznapi ember számára nehezen érthető, következményeit azonban egyre inkább saját bőrünkön érezzük, közvetlen környezetünkben tapasztaljuk. Ugyanakkor a globálisan fenyegető jelenségek körül kialakul két szektor: akik hisznek benne, elfogadják a krízist megoldást keresve, és a szkeptikusok, akik magát a probléma tényét is megkérdőjelezzik. (Gelencsér, 20203, 17-18) Csakhogy az állam elsődleges kötelezettsége az állampolgárok életének védelme, biztonságuk megtartása. Hobbes nézetére hagyatkozva, az énközpontú egyének egységesen soha nem fognak megegyezni abban, hogy korlátozzák saját fogyasztásukat. Ezért az államnak kell a szigorú szabályozásokat megalkotnia, melyekkel megvédi polgárai életét többek között az erőforrásháborúktól. Mindezek hatására napjaink teoretikusai az egész

glóbuszt érintő problémák kapcsán bátran fordulnak Hobbes szigorú modelljéhez megoldás iránt érdeklődve.

Thomas Hobbes

Válság idején valódi, nyers természetünk lelepleződik. Jól tudott, a filozófiatörténet egyik alapvető témájának számít az emberi természet problémája, miközben felmerül bennünk: valóban békére ítélt lények vagyunk, vagy a békét meg kell teremtenünk, esetlegesen állandóan újra és újra kell alkotnunk? Hisz mindegy milyen nyugodtnak tűnik a világ, a béke sosem tart sokáig, csupán az ok változik, de a háború örök. Nagy kihívás választ találni arra a kérdésre, vajon mi az emberek békés együttélésének akadályai. Érdeklődve vizsgáljuk, létezik-e valamilyen alapvető emberi természet, és ha igen, akkor mik a legfontosabb sajátosságai és hogyan befolyásolja az emberi gondolkodást és cselekvést. A kérdések, és a rájuk adott válaszkísérletek, különösen az etika és a politikai filozófia nem nélkülözheti az antropológiai megalapozást. (Orthmayr, 2007/5). Az erre vonatkozó kísérletek legtöbb esetben lényegi módon kapcsolódnak össze az ember természetével és mibenlétével kapcsolatos filozófiai vizsgálódásokkal és elméletekkel.

Thomas Hobbes, akinek hagyatéka vitathatatlan, kikerülhetetlen a téma tárgyaláskor, noha az utókor gyakran mostohán ítélte meg, legalább annyiszor félre is értelmezték őt. *A Leviatán (1651)* című műve az első olyan rendszeres államelmélet, mely filozófiai diszciplínaként mutatja be a politikum örök kérdéseit, elméletének tétje pedig egy időtlen aktualitással bíró probléma: a béke és annak tarthatósága. Írásomban azt igyekszem bemutatni, hogy Hobbesnak mi a válasza a béke árát firtató kérdésre. Mire teszi tétjét, amikor szabadságunk és biztonságunk forog kockán, azaz milyen magas árat hajlandó megfizetni a békéért?

„*Homo homini lupus*”, vagyis „*Ember embernek farkasa*”¹ – idézzük gyakran, mint egyfajta örökös cinikus igazságot, ami évszázadok óta hagyományozódott át, és építkezünk erre az emberképre. (Kevevári, 2019, 53). Thomas Hobbes az, aki a politikai filozófiai gondolkodásban ezt a tételt örökérvényűvé tette. *Malmesbury* szörnyetegként emlegetve meglehetősen méltatlanul bánt vele az utókor, hisz a zsarnokságot, a legabszolutisztikusabb hatalmat segítette igazolni. Tán meglepődünk, de paradox módon Hobbest illető számtalan kérdésre a válasz a béke, a biztonság és a társadalmi rend fenntartására való törekvése. Politikai filozófiájának célja meggyőzni az embereket az osztatlan, abszolút és korlátlan, legfőbb hatalomnak való engedelmisség előnyeiről, mely az egyetlen út, hogy elkerülhető legyen a háború. (Blanco, 2022, 9-22).

Természetünk társtalan

Csak úgy, mint az összes újító filozófus, úgy Hobbes is minden lehetőséget megragadott az arisztotelészi filozófiával szemben lándzsát törni. A végsőkig ismételteti, hogy az ember természeténél fogva nem *zoon politikon*, sőt nem is a jó megvalósítására született, de még csak nem is közösségi lény. Az együttélés magyarázatára nem elégséges, hogy az ember vágyik a többi ember társaságára, mivel az ember természete nem felel meg az együttélésnek, mi több, természete miatt nem

¹ Eredetileg az „Ember embernek farkasa” idézet Titus Maccius Plautus *Szamárvásár* c. művéből való. Hobbes politikai filozófiai tevékenysége során épített be a politikai gondolkodásba.

alkalmas a társas létre. Pusztán az előnyök miatt keressük egymás közösségét nem szociális érzékenységünk okán: az emberek nem önmagukért törekszenek társas életre, hanem mert megbecsülést vagy hasznot kapnak tőle.

Ezt az emberképét erősíti Hobbes az *Elements (1640)* soraiban is: az ember számára vágyai kielégítése örömet okoz, de amint kielégíti valamely vágyát, az örömök iránti törekvése még erősebb lesz. Ezért még több hatalomra vágyik, hogy még több öröme tehessen szert. A hatalomvágya ezért a vágyak folytonos keletkezésének köszönhető és annak, hogy senki nem akarja magát kevesebbnek érezni másoknál. A hatalom ezért a jövőre vonatkozó várakozás, azaz ki tudja -e majd elégíteni vágyait. A vágyak kielégítéséhez pedig kell a hatalom a környezet, és főleg a többi ember felett. (Gyulai és Szűcs, 2016, 84). A *De Cive (1642)* című művében Hobbes ugyanezt hangsúlyozza: minden ember boldogsága abból ered, ha megszerzi, amire vágyik, ezért hatalmat akar magának. A hatalom annak a képessége, hogy valaki képes uralni a környező világot, elkerüli az ellenszegülést és képes maximalizálni a kívánt javakhoz való jutását.

Az egyenlőség problémája

Hobbes szerint az emberek természetükből adódóan lényegileg egyenlőek mind testileg, mind szellemileg. A testi egyenlőség tekintetében Hobbes azt kívánja rögzíteni, hogy ha van is némi apró különbség közöttünk, még a gyengébb embernek is megvan a reménye arra, hogy legyőzzön egy erősebbet, ha másképp nem akkor csellel. (Kevevári, 2019, 23). Ebből adódóan az emberek közötti természet adta egyenlőség legnyilvánvalóbb bizonyítéka az, hogy egyaránt meg tudják ölni egymást. Senki sem tud véglegesen győzni, mindenki képes elvenni mindenki életét.

A szellemi egyenlőség esetén is felmerül egy probléma. Hobbes azt mondja, az okosság, a szellemi képesség többé-kevésbé egyforma mindannyiunknál. Azonban adott a tény, hogy az ember életkörülményeire kettő jellemző vonás biztosan igaz, a sűrű emberi környezet és a korlátozott erőforrások. Továbbá vitathatatlan, hogy több millióan vagyunk s bár – mint a fentiekben már említettem - vágyaink tárgya különbözik, véges javainkat figyelembe véve, elkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb végül egyformán akarjuk ugyanazt. A végeredmény pedig egyértelmű: elkezdünk versengeni egymással. Ennek következménye a viszály. Amikor az emberek ugyanazon javakra vágnak, amiket nem lehet közösen élvezni, vagy felosztani, a harc fog dönteni. Hobbes egyszerűen tényként kezeli, hogy a természet ilyen összeférhetetlenné tett bennünket, és arra készlet, hogy elpusztítsuk egy más.

A háború okairól

Hobbes a viszálykodásnak három fő okát jelöli meg az emberi természetben: Első (1) a *versengés*, ami arra ösztönözi az embert, hogy nyereségért törjön rá másra, és azért alkalmaz erőszakot, hogy uralkodhasson mások felett. A versengés forrása a javak szűkössége, hogy egy időben ugyanazt akarják az emberek, amit nem lehet megosztani vagy egyszerre élvezni.

Másodsorban (2) a kölcsönös *bizalmatlanság*, mely a biztonságra indítja az embert azért, hogy megvédje, önmagát és azt, amije van. Az emberek alapjában véve bizalmatlanok egymással, nem ismerik egymás szándékát, ezért a legrosszabbat feltételezik a másikról. A gyanakvó ember pedig fél a másik embertől, aminek következménye az a törekvés, hogy erővel vagy csellel mindenkit leigázzon, akit csak

tud, míg aztán már nem lát maga körül fenyegetést. Harmadsorban (3) a *dicsvágy* pedig a hírnévre ösztönöz, és szinte a semmiségekért – egy szó, egy mosoly, egy eltérő vélemény - képes erőszakot alkalmazni másokkal szemben.

Hobbes emberi természetről alkotott felfogásában a háború okaiból tehát nincs hiány. Szkepszise az emberek szándékát illetően rendkívül radikális, ebből adódóan politikai következtetése sem kíméletesebb. Híres mondatával: *homo humini lupus*, azaz ember embernek farkasa egyértelműen megfogalmazza emberképét. Mindez vezet az elkerülhetetlen *bellum omnium contra omnes*, azaz mindenki háborúja mindenki ellen állapothoz.

Hobbes egy olyan természeti állapotból indul ki, amelyben az ember a teljes egyenlőségben és korlátlan szabadságában, törvény és állam nélkül élhet, egy olyan természeti jog alapján (*ius naturalis*), amely által mindenki mindenre igényt tarthat.² Azonban ez az állapot korántsem tökéletes, inkább vad és primitív. Ebben az úgymond politikától zavartalan állapotban mindenki rákényszerül önmaga fenntartására és megvédésére, hisz elkerülhetetlen mód érdek-összeütközésbe kerül másokkal. Számára az ember nem jó vagy rossz, pusztán természeti lény, aki ugyan ismeri a jó és a rossz közti természetes megkülönböztetést, de szenvedélye irányítja, létfenntartó ösztöne pedig teljesen eluralja őt. Ezzel Hobbes nem azt mondja, hogy nem hozunk döntéseket, pont ellenkezőleg, egész elméletében azt igyekszik igazolni, hogy folyamatosan döntéseket hozunk.

A falás és felfalás állapota

Hobbes ezt az általános háborúskodó állapotot a polgári társadalmon kívüli emberi állapotként definiálja. Ebben a prepolitikai létben minden embernek mindenhez joga van, és minden embernek joga van ahhoz, amihez mindenkinek együttvéve joga van. Ez az érvelés elméletének egy lényegi eleme. Millióan élünk együtt, következésképp e a harci helyzet hatványozódása okán elkerülhetetlen következmény a káosz, az abszolút anarchia, mely tele van félelemmel és bizonytalansággal. Ugyanakkor ez állapot az abszolút szabadság és egyenlőség állapota is egyben. Hobbes állítja, az ember szabadulni akar ebből a nyomorúságos konstellációból, melyben nincs olyan hatalom, mely a büntetéstől való félelem eszközével a természeti törvények - *igazságosság, méltányosság, szerénység, megbocsátás* - megtartását biztosítja. (Hobbes, 1999, 205).

A *bellum omnium contra omnes* állapotban senkit nem lehet felelősségre vonni, bárki bármit megtehet önmaga védelmére, létfenntartása érdekében, mások életének elvételét is, ez pedig önpusztításhoz vezet. Paradox módon az ember létfenntartási ösztönéből fakadóan védi önmagát, mégis az önpusztulás felé halad. Ez Hobbes alaptézise, melyre egész rendszerét építi. (Hobbes, 2011, 20). A szünni nem akaró harc, a fenyegetések végtelen sora, aggodalmaink fokozódása okán a Hobbes a természeti állapotban nem lát kiutat egy olyan egyensúlyi helyzet felé, melyben az

² A természeti állapot fogalma a klasszikus szerződéselméletekben arra szolgál, hogy leírják, milyen körülmények között élnének az emberek, ha nem lenne állam. Az antropológiai előfelvetéseknek fontos szerepe van, ugyanis valamennyi szerződéselmélet úgy írja le a természeti állapotot, mint ahol, az egyének szabad, egyenlő és racionális lényként élnek. Nélkülözhetetlen összetevője a szerződéselméleteknek az, hogy az eredeti természeti állapotban az emberi élet rossz. Persze ez a rosszság eltérő fokozatú, lehet teljesen elviselhetetlen és nyomorúságos, de lehet ennél enyhébb is. De mindenképpen annyira legalább rossznak kell lennie, hogy az ember ki akarjon lépni belőle. Jól tudjuk ez a kiindulási állapot a hobbesi modell esetén a legradikálisabb.

emberek nem válnak egymás farkasaivá, ezért szükség van egy közhatalomra, mely kordában tartja az embert, mely mindenkit képes megfélemlíteni. (Hobbes, 2011, 155, 195-196).

Ennek a tömeges konfliktusnak következményeit tárgyalja a *Leviatán* 13. fejezete. Ameddig nincsen közhatalom, amely mindenkit kordában tart, háború van, ez pedig mindenki háborúja mindenki ellen. *Ezekben az időkben nincs helye a szorgalomnak, se fölművelésnek, se hajózásnak, se kényelmes épületeknek, semmiféle ismeretszerzésnek, se időszámításnak, se művészetnek, se irodalomnak, se társadalmi érintkezésnek.* (Hobbes, 1999, 169). Ennek kezdeti megnyilvánulásait láthattuk a világjárvány alatt, amikor nem volt se színház, se mozi, se koncertek se sportesemények se utazás vagy társas érintkezések. Illetve a hobbesi mindenki háborúja mindenki ellen káoszt, amikor számos kormányzati intézkedés ellen voltak zavargások és tiltakozások miközben az országok versengtek az oltóanyagok globális piacán.

A béke ára

Hobbes álláspontja a *természeti állapotot* illetően az, hogy a *béke nem a természeti állapot.* Minden ember természettől fogva nagy értéket tulajdonít önmagának, megköveteli másoktól, hogy megbecsüljék, kevés értéket tulajdonítanak másoknak, ami egymás közti szakadatlan versengést, viszályt és végül háborút idéz elő, mely egymás kiirtásához és a közös ellenséggel szembeni erők csökkenéséhez vezet.

Ebből a helyzetből két tényező menti meg az embert: *az ész és a félelem.* Félelem önmagától, és másoktól. Hobbes egész politika filozófiai rendszerének sarokköve a félelem. Ezt teszi meg elméletének főszereplőjévé. Úgy vélte az emberi érzések közül a félelem az, mely megment minket, mert racionálisan fel tudjuk fogni, ébren tart és védelmet jelent a bennünket körülvevő veszélyekkel szemben. Racionális emberi lényként az értelmével pedig felismeri, hogy a vad természeti állapotot el kell kerülni mert veszélyes és nem garantálja a jólétet, a létfenntartás pedig csak közösségben lehetséges. Mindennek pedig a záloga, hogy az emberek lemondanak a természeti állapotra jellemző szabadságról, és átlépnek egy olyan állapotba, amikor már nem tehet meg mindenki mindent.

Az első nyomós ok, ami a háborúval ellentétes irányba terel bennünket, hogy nem akarunk meghalni. Mindannyian az élet megőrzésére törekszünk. Kétségtelenül legősibb ösztönünk a túlélés ösztöne. A békére ösztönző emberi érzelmek közül a halálfélelem a legerősebb. Az *értelem* is ebbe az irányba vezet bennünket, a béke előnyös alapelveit sugallja. Az *első természeti törvény*, a „*Békére törekedjünk és őrizzük a békét*” – *elv* jóvoltából egyetértésre juthatunk egymással. (Hobbes, 1999, 172). Az embernek ugyanis az a képessége, hogy meg tudja állapítani a dolgok következményeit a többi állat fölé emeli, ennek az értelmi felsőbbrendűségnek köszönhetően pedig sarokigazságokat és alapelveket képes felállítani. (Hobbes, 1999, 100).

Ebből az alapvető természeti törvényből vezet le a *második törvényt*, azaz „*mindenki önkéntesen mondjon le minden jogáról, feltéve, ha a többiek is így tesznek, ha ez a béke és az önvédelem érdekében szükségesnek tartja, s másokkal szemben engedélyez*” (Hobbes, 1999, 100). Hobbes ezzel azt akarja mondani, hogy túlélési eszközeinket azokra kell korlátoznunk, melyek összeegyeztethetőek mások életének

tiszteletben tartásával. Ez annyit jelent, hogy új, saját magunk által felállított szabályokkal korlátozzuk saját magunk szabadságát. A törvény azonban említ egy fontos kitéletet: ez csak abban az esetben történik meg, ha mások is hajlandók erre. A racionális választás, és az abban foglaltak megtartásának ígérete nem elegendő, hogy az eredmény garantált legyen. Hobbes tapasztalt eleget ahhoz, hogy ne bízson az emberekben, jól tudja milyen könnyen meghajlunk külső hatás alatt. (Tuck, 1993, 78). Ezért úgy véli, az áhított társadalmi béke csak akkor valósulhat meg, ha az egymás közötti megegyezés tartósságát egy felsőbb hatalom biztosítja. Mert alapvetően a társadalom erre épül, arra, hogy lemondunk természetjogaink egy részéről, és azt egy harmadik félre ruházzuk át. Ezt pedig tesszük mindazért, hogy elkerüljük a versenyt, a viszályt és a harcot, melyben elpusztítjuk egymást és mindenki azt tesz, amit akar.

Az eredmény garanciájához így szükség van egy abszolút hatalomra, amely erőszakkal fenntartja ezeket. Ebből következik, hogy olyan kényszerítő szuverén hatalom létrehozására van szükség, amely mindenkit kötelez, hogy a vállaltakat megtartsa, és ugyanez a hatalom egyben arról is biztosít bennünket, hogy akik megszegik az egyezséget, büntetést kapnak. Ez rögzíti annak követelményét, hogy ennek fényében mindenki ugyanúgy viselkedjen. Azonban a *megállapodás kard nélkül pusztán szavak, nincs erejük rá, hogy akár csak legcsekélyebb biztonságot is nyújtsák nekünk* (Hobbes, 1999, 205). - szól Hobbes híres gondolatának egyike, mellyel azt kívánja bizonyítani, hogy ha nem jön létre közhatalom, akkor béke sem lesz mert az az embereket nem lehet önkéntes társadalmi magatartásra bírni szuverén hatalom nélkül.

Így hát, a társadalom, mint olyan, prepolitikai állapotban nem létezik, az emberek, mint egyének pusztán sokaságot alkotnak. (Hobbes, 2011, 34). A hobbesi konstrukcióban eredendően és természeténél fogva nem politikai lény, hanem saját magát emeli politikai lénnyé, mégpedig az értelem segítségével. Nem csupán a politika emberi tevékenység, hanem maga az állam is teljesen emberi alkotás. Az állam létrehozását nem a jólét megteremtése motiválja, hanem a pusztán túlélés ösztöne, valamint a természetes állapotban létező veszélyektől való megmenekülés. A társas élet alapja a félelem egymástól. Ki kell mondanunk - magyarázza Hobbes, minden nagy és tartós társadalom eredete nem az emberek egymás iránti kölcsönös jó szándéka, hanem az egymástól való félelmük. A megállapodásban vállaltak megtartásának ígérete semmit sem ér a büntetés miatti félelem nélkül. Ergo a megállapodást a kényszer fenyegetése és a büntetés miatti félelem miatt tartják be az emberek. (Gyulai és Szűcs, 2016, 89). Ebből adódóan Hobbesnál a társadalom nem más, mint szerződés, az abszolút szabadságunkról való lemondás, és a hatalom átadása és a kijelölt szuverén felhatalmazása azért, hogy együtt tudjunk élni. Ez az ára a békének.

Vajon mennyire kell lemondanunk jogainkról ahhoz, hogy békében éljünk? Ha ebben a dilemmában dönteni kell, vajon mi az ára a békének, akkor az eddigi okfejtésből világosan kiderül Hobbes válasza erre a kérdésre: a szabadság. Végletekig ragaszkodik ahhoz, hogy paradox módon a szabadsággal való fizetés az egyetlen útja annak, hogy azt élvezni tudjuk, ugyanis maximális szinten a szabadságot elérni lehetetlen anélkül, hogy természetünk ne hajtana bele minket a *bellum omnium contra omnes*, azaz a teljes anarchia állapotába.

Tehát hogy mire teszi tétjét Hobbes, amikor szabadságunk és biztonságunk forog kockán? Bizony a biztonságra voksol, és hajlandó feláldozni az abszolút szabadságot a békéért.

Nincs minden veszve

Hobbes válságok és változások sorozatának viharos korszakában élt. Élete egybeesett a harmincév éves háborúval, az angol polgári forradalommal, a vallásháborúk és tudományos forradalom időszakával. Ma az emberiség globális segélykiáltásának korában élünk. (Gelencsér, 2023, 3). A gondolkodók nem hiába vonnak párhuzamot Hobbes és napjaink krízise között. Ugyan Hobbes elmélete belpolitikai és nem sokat mond a globális viszonyokról, mégis a kutatók szívesen próbálkoznak Hobbes elméletének újszerű értelmezésével, mintegy átértékelve modelljét a világméretű problémák és a nemzetközi kapcsolatok természetére való tekintettel.

Még nem vagyunk a természet hobbesi állapotában, még nem. De az előrejelzések szerint a fogyasztás növekedése az erőforrások korlátjaiba ütközik igen rövid időn belül. Az emberi társadalom pusztá fenntartása is kérdésessé válik, ami az elkerülhetetlen összeomlás felé hajtja az emberiséget. A hobbesi „*természeti állapot*” ismét kopogtat az ajtónkban, és nekünk a túlélés receptjét kell ismét megtalálnunk.

Hobbes rendszere mutathat kiutat, megtanít bennünket arra, hogy nem vagyunk pusztulásra ítélve, az ész és a félelem segítségével ki lehet menekülni a káoszól. Hobbes azt mondaná új társadalmi szerződést kellene kötnünk, amelyben mindenki vállalja, hogy rövid távon áldozatot hoz azzal a tudattal, hogy hosszú távon életben maradjunk. Ezt pedig szigorú, egységes szabályok betartásával lehet elérni, amit egy 21.századi Leviatán garantál. Nagy valószínűséggel ma is egy szigorú állam létét követelné, melyben az emberi engedetlenség elfogadhatatlan, az alávetettség melyet követel a polgároktól ugyanolyan abszolút, mint az átruházott hatalom. Hobbes egy olyan modellt kínál, mely mintegy kivezeti az embert sötét természeti állapotából egy élhető társadalmi állapot felé, mely állapot ugyan csökkentett szabadsággal jár, de garantált béke és biztonság van.

Akárcsak a pandémia, úgy az energia válság, vagy épp az éghajlati változás mind arra kényszerít bennünket, hogy újra gondoljuk eddigi fogyasztói szokásunkat. Pazarló életmódunk nem lesz fenntartható. Jóllehet Hobbes politikai filozófiája a teljes abszolútizmust hirdeti, ezért gyakran tekintik őt egyfajta totalitárius rendszer korabeli szószólójaként. De tartzuk szem előtt tanítását: a béke az nem természeti adomány, hanem az emberi tevékenység eredménye. Ez a béke nem természetes és örök, hanem emberi eredetéből fakadóan törekeny, így azt állandóan újra kell teremtenünk.

Irodalom

- Blanco, I. I. (2022). *Hobbes A nagy Leviatán filozófiája*. Líra Kiadó, Budapest.
- Buffachi, V. (2020). *Coronavirus: it feels like we are sliding into a period of unrest, but political philosophy offers hope*. The Conversation. <https://theconversation.com/coronavirus-it-feels-like-we-are-sliding-into-a-period-of-unrest-but-political-philosophy-offers-hope-137006>
- European Hobbes Society (2022). Online Colloquium, Hobbes's political philosophy (Interpretation and interpretations) <http://www.europeanhobbessociety.org/general/online-colloquium-4-slomp-on-hobbess-political-philosophy/>
- Gelencsér, A. (2023). *Ábrándok bűvöletében- A fenntartható fejlődés korlátai*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Hobbes, T. (1999) *Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma*. Kossuth Kiadó, Budapest.

- Hobbes, T. (2011) *Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma*. Polis Kiadó, Kolozsvár.
- Hobbes, T. (1991) *De Cive* in. *Man and Citizen*. Hackett, Cambridge.
- Hobbes, T. (1994) *Elements of Law*. Oxford University Press, Oxford.
- Huoranszki, F. (1999) *Filozófia és utópia, Politikafilozófiai tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kevevári I. (2019) *A fenevad, aki uralkodik felettünk: A szuverén fogalmának dekonstrukciója Jacques Derrida kései előadásában (Iustum Aequum Salutare XV. 2019. 1. 53-70)*
https://epa.oszk.hu/02400/02445/00051/pdf/EPA02445_ias_2019_1_053-070.pdf
- Magyar Filozófiai Szemle, *Közösség és kultúra*, 2013/1(57.)
- Nyíri, T. (1972) *Antropológiai vázlatok*. Szent István Társulat, Budapest.
- Sir William, M. (1992) *The collected works of Thomas Hobbes*, (1). London, Routledge/Thoemmes Press.
- Strauss, L. (1999) *Természetjog és történelem*. Pallas Stúdió -Attraktor Kft, Budapest.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy (2021) Thomas Hobbes, First published Wed Mar 11, 2009; substantive revision Fri Feb 12, 2021
<https://plato.stanford.edu/entries/hobbes/>
- Szűcs, Z. G. és Gyulai, A. (2016) *A hatalom kódében- Bevezetés a realista politikaelméletbe*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Tuck, R. (1993) *Hobbes*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Williams, D.L. (2020) The Washington Post: *What would Hobbes say about the pandemic?* <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/05/18/what-would-hobbes-say-about-pandemic-governments-should-protect-lives-help-poor/>